

Jan Wnuk

<http://orcid.org/0000-0002-2362-345X>
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
jaskownuk88@gmail.com
DOI: 10.35765/pk.2022.3601.17

General Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski – Polsce wierny, zapomniany, niezłomny

STRESZCZENIE

Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski (1907–2008) był ofiarnym obrońcą ojczyzny, przez całe swoje żołnierskie życie wiernym rycerskiemu hasłu: „Bóg – Honor – Ojczyzna”. General brygady, dowódca 106 Dywizji Piechoty Armii Krajowej, był przedwojennym oficerem Wojska Polskiego, nauczycielem oraz wychowawcą przyszłych obrońców kraju. Bronił ojczyzny w 1939 r. oraz pozostał jej wierny do momentu, kiedy czerwoni „wyzwoliciele” narzucili Polsce nowy ład totalitarny, który odplacił bohaterowi kilkoma wyrokami śmierci. Po doświadczeniu widzeń w celach śmierci, które przyczyniły się do umocnienia i jeszcze większego zgłębienia wiary, po wyjściu na wolność poświęcił się działalności mającej na celu upamiętnienie czynów zbrojnych oraz głoszeniu kazań, w których przytaczał swoje widzenia, jak również cudowne liczne ocalenia za wstawiennictwem Niepokalanej. Jest autorem wielu publikacji. Do końca swoich dni cieszył się wielkim autorytetem, bezgranicznym zaufaniem i sympatią wśród swoich byłych żołnierzy. Był bez wątpienia jedną z postaci, którym Polska zawdzięcza upragnioną niepodległość i wolność, był też świadkiem historii i męczeństwa narodu polskiego w XX w.

SŁOWA KLUCZE: II wojna światowa, Kraków, więzień polityczny, walka podziemna, Armia Krajowa, gen. Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski ps. Tysiąc

ABSTRACT

General Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski: Faithful to Poland, Forgotten and Stalwart

Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski (1907–2008) was a self-sacrificing defender of his country who remained faithful to his knightly slogan, “God, Honor, Fatherland” throughout his soldierly toil. He was a Brigadier General, commander of the 106th Infantry Division of the Home Army, and a pre-war Polish Army officer, as well as a teacher to future defenders of the homeland.

Sugerowane cytowanie: Wnuk, J. (2022). General Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski – Polsce wierny, zapomniany, niezłomny. © *Perspektywy Kultury*, 1(36), ss. 265–289. DOI: 10.35765/pk.2022.3601.17.

Nadesłano: 04.06.2021

Zaakceptowano: 30.01.2022

He defended his country in 1939 and remained loyal to it until the Red Army “liberators” imposed a new totalitarian regime on Poland, after which the hero was repaid with multiple death sentences. After experiencing visions on death row, which strengthened and deepened his faith, he regained his freedom and devoted himself to commemorating his military exploits and preaching sermons, in which he recalled his visions from death row as well as his many miraculous salvations through the intercession of Mary Immaculate. Until the end of his days, he enjoyed his authority and the boundless trust and popularity among his former soldiers. He authored numerous publications. Without doubt, he was a figure to whom Poland owes the longed-for Independence and Freedom it enjoys again today. He bore witness to the history and martyrdom of the Polish nation in the 20th century.

KEYWORDS: the second world war, Cracow, political prisoner, underground fight, national army, general Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski pseudonym Thousand

Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie i przypomnienie życia, działalności oraz szlachetności cech niezłomnego żołnierza Wojska Polskiego Bolesława Michała Nieczui-Ostrowskiego, dla którego rycerskie hasło „Bóg – Honor – Ojczyzna” było zawsze drogowskazem w każdym dniu długiego życia. Postać generała poprzez heroiczność swoich czynów na stałe wpisała się w piękny etos dowódców oddziałów partyzanckich. Oprócz umiłowania ojczyzny i walki do końca o jej niepodległość, był człowiekiem głęboko wierzącym i całkowicie świadomym tego, że swoje szczęśliwe ocalenia zawdzięcza wstawiennictwu Niepokalanie Poczętej Matki Bożej. Był również gorliwym propagatorem miłosierdzia Bożego. Był wreszcie przedwojennym oficerem wojskowym doskonale rozumiejącym swoją misję i powołanie do służby w szerokim tego słowa znaczeniu.

Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski urodził się 29 września 1907 r. w Haliczu, w ówczesnym województwie stanisławowskim, leżącym dzisiaj na terenie Ukrainy. Był pierworodnym synem Michała (15.08.1881 – 1.02.1961) i Anieli z domu Frank (15.05.1887 – 6.05.1976). Matka wywodziła się ze stanu chłopskiego, ojciec zaś z szlacheckiego rodu Ostrowskich herbu Nieczuja, który przedstawiał „drzewo osieczone w polu czerwonym, krzyż na wierzchu” (Paprocki, 1982, s. 327). Na ziemiach zaboru austriackiego rodzina Ostrowskich osiedliła się w drugiej połowie XIX w. Przodek przyszłego generała, który brał udział w powstaniu styczniowym, z obawy przed represjami carskimi schronił się na terenie Galicji. Posiadał tam gospodarstwo, w którym ukrył się i nie chcąc zwracać na siebie uwagi, rozpoczął życie wiejskiego gospodarza (IPN BU, sygn. 01236/500, s. 3; IPN Kr, sygn. 075/16, t. 1, cz. 2, s. 175; IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 1;

Nieczuja-Ostrowski, 1993, s. 13; Jędrzejko, Krogulski i Paszkowski, 2002, s. 247; Wątor, 2014, s. 30; Kossecki, 2019).

Po zawarciu małżeństwa Michał Ostrowski otrzymał w Haliczu swoją pierwszą posadę jako inspektor policji miejskiej, którą następnie objął w Łańcucie od 1908 r., dokąd przeniosła się cała rodzina (IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 46). Bolesław wraz z czwórką rodzeństwa: Zbigniewem¹, Lilianą, Czesławą i najmłodszą Stanisławą otrzymali od rodziców staranne wychowanie oparte na wartościach religijnych i patriotycznych. Ojciec przekazał dzieciom tradycje oraz historię ojczyzny i ich rodziny.

W dzieciństwie, jak i w dorosłym życiu Bolesława ważną rolę odgrywał jego młodszy brat Zbigniew. Urodził się on 30 stycznia 1909 r. w Łańcucie. Nawet w czasie, kiedy Bolesław był przełożonym Zbigniewa, ich relacje się nie zmieniły (IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 71; IPN Kr, sygn. 010/10113, t. 1, s. 8, 21, t. 2, s. 2, 153, 201).

Między trzecim a czwartym rokiem życia Bolesław zachorował na szkarlatynę. Rodzice zawieźli umierające dziecko opiece Matki Boskiej, a gdy wyzdrowiał, byli przekonani, że stało się to za Jej przyczyną. Bolesław swoją edukacją rozpoczął w Łańcucie, gdzie skończył cztery klasy szkoły powszechnej i dwie klasy gimnazjum. Edukację kontynuował w Gimnazjum Humanistycznym w Przeworsku. W miejscowości tej jego ojciec został urzędnikiem magistrackim. W szkole wyróżniał się spośród swoich rówieśników. Sam zorganizował cztery drużyny harcerskie i prowadził obozy. Jako aktywny harcerz doszedł do funkcji komendanta hufca ZHP w Przeworsku. Cieszył się zaufaniem kolegów oraz grona profesorskiego. Pomimo ukończenia ośmiu klas gimnazjum nie zdał małej matury. Postanowił wstąpić do wojska i w tym celu złożył stosowne dokumenty do szkoły kadeckiej. Niestety odpowiedź była negatywna (IPN BU, sygn. 01236/500, s. 37; IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 46; IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 96, 230–231; Nieczuja-Ostrowski, 1993, s. 13).

W czasie jednej z podróży ze swoim ojcem do Łańcuta na dworcu kolejowym spotkali znajomego majora Wojska Polskiego. Ojciec Bolesława

1 Zbigniew Mieczysław Nieczuja-Ostrowski, młodszy brat Bolesława, ur. 30 stycznia 1909 r. w Łańcucie. W 1936 r. uzyskał dyplom magistra prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. W czasie II wojny światowej służył pseudonimem Zabój. Należał do BCH i pełnił funkcję kapitana. W tym też czasie pracował jako kierownik Wytwórni Wód Gazowanych w Krakowie. Po 1942 r. w AK, w 106 DP AK pełnił funkcję kwatermistrza. Współpracował z Bolesławem Nieczują-Ostrowskim przy nielegalnej produkcji broni na terenie Krakowa. Członek organizacji WiN i PSL. Od 1944 r. przebywał na terenie Bytomia, gdzie pracował w różnych instytucjach. W 1948 r. przeniesiony do Koszalina na stanowisko kierownika Funduszu Wczasów Pracowniczych w Mielnie. Od 1949 r. w Międzyzdrojach został kierownikiem Ośrodka FWP, funkcję tę pełnił do końca 1950 r. Ostatnią dekadę życia spędził w Szklarskiej Porębie i w Krakowie, gdzie zmarł 26 czerwca 1967 r. (IPN Kr, sygn. 010/10113, t. 1, s. 8, 21, t. 2, s. 2, 153, 201; IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 71).

w czasie I wojny światowej uratował mu życie (IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 231). Major, dowiedziawszy się o wojskowych planach młodego Nieczui-Ostrowskiego, zaproponował mu, aby zapisał się do szkoły podchorążych.

Bolesław w 1928 r. postanowił zdawać egzamin konkursowy do Szkoły Podchorążych Piechoty w Komorowie – Ostrowi Mazowieckiej. Po dopełnieniu wszelkich formalności został przyjęty tam w 1929 r. Po trzech latach spędzonych w szkole na zgłębianiu wiedzy i sprawności wojskowej ukończył ją z wyróżnieniem w stopniu podporucznika ze starszeństwem od 15 sierpnia 1931 r. W tym samym roku został przydzielony do 5 Pułku Strzelców Podhalańskich w Przemyślu, gdzie przebywał przez cztery lata. Od 1932 do 1936 r. najpierw pełnił funkcję dowódcy plutonu, a następnie dowódcy kompanii 5 Pułku Strzelców Podhalańskich oraz wykładowcy Dywizyjnego Kursu Podchorążych 22 Dywizji Piechoty Górskiej. W 1934 r. podporucznik Bolesław Nieczuja-Ostrowski otrzymał stopień porucznika. W 1934 r. ożenił się z Bronisławą Pachlikowską², którą poznał w Przemyślu. W czasie II wojny światowej wspierała ona swojego męża w konspiracyjnej działalności (IPN BU, sygn. 01236/500, s. 37; IPN Kr, sygn. 075/16, t. 2, s. 175; IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 46, t. 18, s. 536, 573, 595, 599; Nieczuja-Ostrowski, 1993, s. 15; Stężyła, 2011, s. 31–32, 69–73; Wątor, 2014, s. 31).

W 1935 r. Bolesław został przeniesiony do Szkoły Podoficerskiej Karabinów Maszynowych, gdzie pełnił funkcję instruktora. 25 września tego roku w miejscowości Tluste w ówczesnym powiecie Zaleszczyki urodziło się jego pierwsze dziecko, córka Wanda Maria. Po likwidacji szkoły w 1936 r. został przeniesiony do szkolnictwa wojskowego podchorążych i oficerów rezerwy w Zambrowie, gdzie przebywał wraz z żoną i córką przez dziewięć miesięcy (IPN BU, sygn. 01236/500, s. 37; IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 18, s. 573). W Batalionie Szkolnym Podchorążych Rezerwy w Zambrowie pełnił funkcję instruktora i wykładowcy. Od 1937 r. do września 1939 r. mieszkał z rodziną w Różanie nad Narwią. W roku szkolnym 1937/1938 i 1938/1939 jako oficer służby stałej pełnił funkcję wykładowcy na kursach dowódców kompanii oficerów rezerwy w Ośrodku Wyszkożenia Rezerwy

2 Bronisława Nieczuja-Ostrowska, z domu Pachlikowska (1909–1987), ur. we Lwowie, gdzie uzyskała średnie wykształcenie. W czasie II wojny światowej posługiwała się pseudonimem Bronika. Wstąpiła do ZWZ w Krakowie w październiku w 1940 r. Kurierka poczty konspiracyjnej, pracowniczka i właścicielka lokalu wytwórnicy prochu i granatów OK Kraków, kurierka Inspektoratu Miechów. 30 września 1949 r. została tymczasowo aresztowana ze względu na to, że była łączniczką pomiędzy 106 DP a sztabem Okręgu AK i utrzymywała po wojnie kontakty z oficerami. Została osadzona w więzieniu karno-śledczym w Malborku, następnie przebywała w więzieniu WUBP w Krakowie, skąd została zwolniona 9 marca 1950 r. nakazem prokuratora Sądu Apelacyjnego w Krakowie (IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 18, s. 536, 573, 595, 599).

Piechoty w Różanie. Ukończył kapitański kurs dowódców i kurs przeciwpancerny w Rembertowie. W 1939 r. został przedstawiony do awansu na stopień kapitana. Pracę w ośrodku w Różanie przerwał wybuch II wojny światowej (Nieczuja-Ostrowski, 1993, s. 16; Wątor, 2014, s. 31).

Według planu mobilizacji płk Bolesław Nieczuja-Ostrowski został mianowany dowódcą 5 Kompanii Strzeleckiej w II Batalionie 115 Pułku Piechoty, wchodzącego w skład 41 Rezerwowej Dywizji Piechoty (Grupa Operacyjna „Wyszków” w Armii „Modlin”) pod dowództwem gen. bryg. Wacława Piekarskiego. Dowódcą II Batalionu był mjr Andrzej Mika, a 115 pp – Czesław Rzedzicki. Pułk znajdował się wówczas na wschodniej granicy Polski (IPN BU, sygn. 01236/500, s. 37; IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 231; Komorowski, 2009, s. 355; Nieczuja-Ostrowski, 1993, s. 16). Od 5 do 7 września 1939 r. w rejonie Różan i w Puszczy Białej toczono walki z niemieckim korpusem pancernym. Oddziały 41 DP broniły przeprawy przez Narew, tak aby wróg nie dotarł do Różan. 115 pp pod dowództwem ppłk. Czesława Rzedzickiego odpowiadał za obronę przyczółka mostowego Różan. Pułk ten w celu zorganizowania obrony miasta zajął pozycję na zachodniej stronie Narwi. Obronę oparto na znajdujących się tam starych fortyfikacjach. Zadaniem II Batalionu była obrona fortów II i III, szosy prowadzącej z Warszawy przez Różan do Ostrołęki oraz zachodniego przedpoła. Po nieudanych walkach granicznych Armia „Modlin” wycofywała się, a jednostki 3 Armii Niemieckiej zostały przegrupowane i skierowane na Różany w liczbie 30 000 żołnierzy. W kierunku miasta ruszył Korpus „Wodrig” i pododdziały Dywizji Pancernej „Kempf”. Już 4 września 1939 r. doszło do potyczek. W drugim dniu walk nieprzyjaciel przeprowadził lotniczy atak na oddziały 41 DP. W tym dniu, tj. 5 września, płk B. Ostrowski otrzymał Krzyż Walecznych za zestrzelenie lotnika niemieckiego, który zrzucał bomby na polskie jednostki 5 Kompanii Strzeleckiej (IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 231). 6 września I i II batalion 115 pp przygotowywał się do obrony wschodniego brzegu Narwi, naprzeciw Różan, w lesie Szczawin. 5 Kompania Strzelecka por. B. Ostrowskiego broniła linii rzeki wzdłuż wsi Kaszewiec. Po całodniowej obronie oddziały polskie nie zdołały wyprzeć oddziałów niemieckich za rzekę. W nocy z 6 na 7 września z rozkazu dowódcy 41 DP ppłk C. Rzedzicki wycofał oddziały 115 pp i skierował je w stronę miejscowości Góry. W rejonie Czarnowa i Dużej Ponikwy pododdziały tego pułku stoczyły walkę z niemiecką jednostką i zmusiły nieprzyjaciela do odwrotu. Natomiast 5 Kompania Strzelecka por. B. Ostrowskiego dotarła do Zaorza i w tamtym rejonie pokonała w nocnej potyczce znaczną grupę niemieckich żołnierzy (Komorowski, 2009, s. 355–357).

W trakcie jednej z akcji przeprowadzonych przez 2 Kompanię Strzelecką płk B. Ostrowski znalazł leżący na polu ornym wytłoczony

w metalowej blaszce wizerunek z wyobrażeniem Matki Boskiej Częstochowskiej. Wziął go i nie rozstawał się z nim przez następne lata (Nieczuja-Ostrowski, 1993, s. 16).

Częściowo rozbita dywizja dotarła do lasów w okolicy wsi Malinówka. Z resztek osobowych pułków 115 i 116 zorganizowano nowe kompanie w ramach batalionu. Porucznik B. Nieczuja-Ostrowski został mianowany dowódcą 2 Kompanii I Batalionu 116 Pułku Piechoty, na tym stanowisku pozostał do czasu kapitulacji, tj. 29 września 1939 r. (Nieczuja-Ostrowski, 1993, s. 17; Wątor, 2014, s. 32).

Z końcem września resztki 41 Rezerwowej Dywizji Piechoty dochodziły do miejscowości Kukielki. Dnia 29 września 41 Rezerwowa Dywizja Piechoty została okrążona przez dwie dywizje niemieckie i jedną sowiecką, która posuwała się za Niemcami wycofującymi się za rzekę San. Dywizja zmniejszona do jednej trzeciej, pozbawiona amunicji i jakiegokolwiek wsparcia z zewnątrz musiała skapitulować. Z rozkazu dowódcy dywizji 2 Kompania została wyznaczona w pierwszej kolejności do złożenia broni. Dowódca jako pierwszy to uczynił, a w ślad za nim reszta żołnierzy. Po dwóch dniach cała dywizja dotarła do miejscowości Biłgoraj, gdzie żołnierze zostali zakwaterowani w miejscowej szkole (Nieczuja-Ostrowski, 1993, s. 19–20).

Porucznik B. Nieczuja-Ostrowski postanowił, że ucieknie w czasie najbliższego marszu. Koło południa nadarzyła się odpowiednia okazja do ucieczki, z której skorzystał. Podczas jednego przemarszu wyszedł z kolumny i modląc się do Boga o pomoc, udał się w kierunku wsi Kocudza. Pomimo że był cały czas widoczny, nikt z niemieckich żołnierzy nie zatrzymał go. Ostrowski udał się do Lwowa, gdzie dotarł około 10 października 1939 r. (IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5; IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 232; Nieczuja-Ostrowski, 1993, s. 21–22).

W czasie pobytu we Lwowie postanowił podjąć konspiracyjną walkę z okupantem. Nawiązał kontakty z wojskowymi, którym udało się uniknąć niewoli. W dość krótkim czasie udało się mu stworzyć zręby organizacji podziemnej, którą nazwał Polska Organizacja Wojskowa „Lwów”. Pułkownik Sokołowski mianował por. B. Ostrowskiego komendantem Lwowa. W lutym 1940 r. Polska Organizacja Wojskowa „Lwów” liczyła 11 kompanii konspiracyjnych wojska (Nieczuja-Ostrowski, 1993, s. 23; Wątor, 2014, s. 35).

Od lutego 1940 r. NKWD ciągle prześladowało por. B. Ostrowskiego poprzez inwigilowanie, śledzenie i częste rewizje miejsc dotychczasowego pobytu. Po wielu tygodniach ukrywania się przed NKWD i ciągłego zmieniania miejsca pobytu porucznik postanowił opuścić Lwów i udać się do Białegostoku. Stamtąd przez Warszawę usiłował wrócić do Przeworska w celu odnalezienia rodziny. Z Warszawy por. B. Ostrowski przyjechał

do Krakowa, a stamtąd do Przeworska. W rodzinnym domu przywitali go nie tylko rodzice i rodzeństwo, ale przede wszystkim żona i córeczka. Po kilku dniach pobytu został poinformowany, że pewien człowiek, podejrzany o konfidencję, ciągle wypytuje o niego. Sytuacja ta zmusiła porucznika do wyjazdu do Krakowa (Nieczuja-Ostrowski, 1993, s. 33). Większe miasto dawało możliwość schronienia się oraz bycia niezauważonym, zapewniało również utrzymanie szerszych kontaktów.

Przez cały okres pobytu w Krakowie porucznik posługiwał się fałszywym imieniem i nazwiskiem Bogdan Czackowski oraz pseudonimami: Bolko i Grzmot (IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 47; Wątor, 2014, s. 38). Na miejscu nawiązał kontakt z mjr. Władysławem Galicą ps. Bródka³, szefem sztabu Okręgu ZWZ Kraków⁴. Pierwsze zadanie, jakie porucznik wykonał na polecenie majora, polegało na wyciągnięciu z zaplombowanego pokoju dokumentów niejakiego Musiałka. Został on aresztowany przez Gestapo. Po dotarciu pod wskazany adres kamienicy znajdującej się na rynku Krakowa, po trzykrotnym zadzwonieniu do drzwi i podaniu hasła, został wpuszczony do środka przez młodą dziewczynę. Za pomocą narzędzi udało mu się usunąć szybę w okienku. Dzięki temu wszedł do pokoju, wyciągnął dokumenty i wyszedł bez naruszania plomby założonej przez Gestapo (IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 232; Wątor, 2014, s. 38).

W maju 1941 r. mjr „Bródka” mianował por. B. Ostrowskiego na stanowisko oficera broni w sztabie Okręgu Krakowskiego ZWZ. Do jego zadań należało sporządzanie zestawień miesięcznych broni i amunicji ze wszystkich inspektoratów Okręgu Kraków, zakupywanie broni i zdobywanie jej, nadzór nad podręcznym magazynem broni, który znajdował

3 Mjr Władysław Galica ps. Bródka, Dulęba, Kozica, ur. 20 września 1900 r. w Chicago. Od 1917 r. był żołnierzem Polskiego Korpusu Posiłkowego. W WP od 1918 r. Przez wiele lat oficer 69 pp, potem 13 pp. Od 1938 r. wykładowca i instruktor w Ośrodku Wyszkożenia Rezerwy Piechoty w Różanie. W kampanii wrześniowej 1939 r. pełnił funkcję dowódcy III batalionu 116 pp. Od 1940 r. w ZWZ, w Krakowie pełnił funkcje szefa sztabu Okręgu. Po przeniesieniu do Warszawy od 1941 r. Główny Inspektor WSOP pod zmienionym pseudonimem Poręba. Aresztowany w 1943 r. i zamordowany (Kunert, 1987, s. 69).

4 Okręg ZWZ-AK Kraków wchodził w skład Obszaru nr IV. Od 1941 r. był samodzielnym okręgiem i składał się z ośmiu inspektoratów rejonowych: Inspektorat Kraków, który był podzielony na cztery obwody: Kraków-miasto, Kraków-powiat, Bochnia i Myślenice; Inspektorat Miechów z trzema obwodami: Miechów, Olkusz i Pińczów; Inspektorat Tarnów podzielony na trzy obwody: Tarnów, Brzesko, Dąbrowa Tarnowska; Inspektorat Nowy Sącz podzielony na cztery obwody: Nowy Sącz, Nowy Targ, Limanowa i Gorlice; Inspektorat Rzeszów podzielony na trzy obwody: Rzeszów, Dębica i Kolbuszowa; Inspektorat Mielec podzielony na trzy obwody: Mielec, Tarnobrzeg oraz Nisko; Inspektorat Przemyśl podzielony na pięć obwodów: Przemyśl, Jarosław, Przeworsk, Łańcut i Dobromil; Inspektorat Jasło, który był podzielony na cztery obwody: Krosno, Brzozów, Jasło i Sanok. Podział ten nie był stały, w zależności od sytuacji i działań wojennych ulegał on zmianie. Okręg Kraków był jednym z największych okręgów ZWZ-AK (Zagórski, 1996, s. 115–127).

się na Prądniku Białym koło szpitala. Przewoził również broń na różne punkty kontaktowe do dyspozycji Kedywu. W tym samym roku awansował do stopnia kapitana. Pod koniec 1941 r. przez około trzy miesiące kpt. B. Ostrowski pełnił funkcję zastępcy oficera taktyczno-operacyjnego Zygmunta Szydka ps. Wiatr. Głównym jego zadaniem było utrzymywanie kontaktów ulicznych z łącznikami inspektoratu, od których otrzymywał meldunki, a następnie przesyłał je przez łączników do szefa sztabu. Pracując jako szef uzbrojenia w sztabie, kpt. B. Ostrowski zmagał się z problemem niewystarczającej ilości broni. W sierpniu 1942 r. organizację i komendę nad konspiracyjną produkcją na terenie Okręgu powierzono kpt. B. Ostrowskiemu. Szefostwu Produkcji Konspiracyjnej Broni Komendy Okręgu Krakowskiego Armii Krajowej nadano kryptonim Ubezpieczalnia (IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 47, 127, 129; IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 233; Satora, 1985, s. 123; Jankowski, 1977, s. 37; Wątor, 2014, s. 39).

Jesienią 1942 r. kapitan uczestniczył w odprawie Głównego Szefostwa Produkcji Konspiracyjnej Broni w Warszawie. Po tych wydarzeniach i przestudiowaniu posiadanych materiałów z odprawy w Warszawie kpt. B. Ostrowski rozpoczął organizować „Ubezpieczalnię”. Powstała ona na terenie Okręgu AK Kraków, który obejmował dawny teren województwa krakowskiego, częściowo lwowskiego i kieleckiego w granicach z lat 1938–1939. Datę 1 grudnia 1942 r. przyjmuje się jako faktyczne rozpoczęcie działalności krakowskiej „Ubezpieczalni” (Nieczuja-Ostrowski, 1965, s. 39; Jankowski, 1977, s. 37; Wątor, 2014, s. 41).

W sierpniu 1943 r. dowódca Okręgu Kraków płk Józef Spychalski ps. Luty, będąc w domu mjr. Bolesława Nieczui-Ostrowskiego, zaproponował mu objęcie stanowiska komendanta miasta Krakowa lub inspektora inspektoratu Miechów. Major Ostrowski na tę propozycję odpowiedział przełożonemu: „Panie komendancie jestem zwykłym żołnierzem i proszę mnie wyznaczyć tu albo tu” (IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 233). Zgodnie z tą wolą płk „Luty” mianował majora komendantem Inspektoratu Miechów. Major „Bolko” przejął tę funkcję w dniu 15 września 1943 r. (Nieczuja-Ostrowski, 1991, s. 18; Wątor, 2014, s. 46).

Inspektorat Rejonowy ZWZ-AK Miechów wchodził w skład Okręgu ZWZ-AK Kraków. Teren ten obejmował ponad 15 000 km². Od 1939 r. do 1943 r. Inspektorat Miechów działał pod kryptonimem Miś, następnie od 1943 r. do kwietnia 1944 r. przyjęto kryptonim Michał i w ostatniej fazie swej działalności, tj. od kwietnia 1944 r. do 1945 r. kryptonim Maria. Inspektorat składał się z trzech komend obwodów konspiracyjnych, były to: Miechów, Olkusz i Pińczów. Komendy te znajdowały się w przedwojennych granicach administracyjnych powiatów o tych samych nazwach. Każdy obwód posiadał swoją sieć konspiracyjną, która obejmowała swym

zasięgiem wszystkie komendy placówek danego obwodu. W skład placówek wchodziły plutony i drużyny. Pierwszym dowódcą i zarazem inspektorem Inspektoratu „Miś” oraz jego organizatorem był major Łukasz Grzywacz-Świtalski ps. Ryszard, Jodła. Swoją funkcję pełnił od października 1939 r. do grudnia 1942 r. Od stycznia do sierpnia 1943 r. na stanowisko inspektora minowano mjr. Aleksandra Wojciecha Mikułę ps. Karol (IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 234; Nieczuja-Ostrowski, 1991, s. 16–18, 21, 26; Nieczuja-Ostrowski, 1995, s. 36–37, 76–77, 84–108; Wątor, 2015a, s. 8).

Z końcem 1942 r. Inspektorat liczył łącznie około 4000 osób zaprzysiężonych. Stan w poszczególnych obwodach wyglądał następująco. Obwód Miechów krypt. Mech liczył około 1400 osób. Dowódcą jego był por. rez. Piotr Massalski ps. Morena. W skład tego obwodu wchodziło sześć placówek: Miechów – krypt. Mewa, Charsznica – krypt. Czajka, Książ Wielki – krypt. Kozioł, Słomniki – krypt. Skowronek, Proszowice – krypt. Przepiórka, Brzesko Nowe – krypt. Bratek. Kolejnym obwodem był Olkusz krypt. Oset i liczył około 1000 osób. Składał się z czterech placówek: Pilica – krypt. Powój, Żarnowiec – krypt. Żoła, Wolbrom – krypt. Wróbel, Skala – krypt. Sylwester. Do czerwca 1942 r. dowódcą obwodu był kpt. Lech Trębakiewicz ps. Wierny, jego następcą został por. rez. Tadeusz Jakubczak ps. Zyburt. Ostatni obwód Pińczów krypt. Perz liczył około 1200 osób, jego dowódcą był kpt. Roman Zawarczyński ps. Sewer. Obwód „Perz” składał się z pięciu placówek: Pińczów – krypt. Pies, Wiślica – krypt. Wilk, Działoszyce – krypt. Dziecioł, Koszyce – krypt. Komin, Kazimierza Wielka – krypt. Kasztan (IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 234; Nieczuja-Ostrowski, 1991, s. 16–18, 21, 26; Nieczuja-Ostrowski, 1995, s. 36–37, 76–77, 84–108).

We wrześniu 1943 r., gdy mjr „Bolko” przejmował inspektorat, ten był słabo zorganizowany i zdekonspirowany przez liczne donosy. Głównym zadaniem nowego inspektora było jak najszybsze zorganizowanie nowej sieci konspiracyjnej oraz dywizji w liczbie co najmniej 10 000 tysięcy ludzi i niewdawanie się w niepotrzebne walki (IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 48). Przybywszy do inspektoratu, mjr „Tysiąc” spotkał się ze swoim poprzednikiem, mjr. Aleksandrem Mikułą ps. Karol, który przekazał mu wszystkie obowiązki. Kapitan Leopold Bochnak ps. Piotr, który był zastępcą „Karola” oraz zastępcą szefa wywiadu, zapoznał nowego inspektora z sytuacją panującą na podlegającym mu terenie. Komendant B. Ostrowski pozostawił kpt. L. Bochnaka na stanowiskach, jakie sprawował do tej pory. Swoim adiutantem mianował ppor. ps. Pik, po nim stanowisko to objął ppor. rezerwy ps. Beton i ppor. rezerwy Antoni Daroszewski ps. Stefan (IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 234; Nieczuja-Ostrowski, 1991, s. 31).

Inspektor Ostrowski, aby zapewnić odpowiednie wyszkolenie nowym żołnierzom, powołał nowe kursy Szkoły Podchorążych i Szkoły

Podoficerskiej Piechoty. Za szkolenie żołnierzy odpowiedzialny był drugi zastępca inspektora „Bolka”, rtm. Józef Bokota ps. Malina (Nieczuja-Ostrowski, 1991, s. 25, 32).

Funkcję szefa sabotażu, dywersji i partyzantki w sztabie inspektoratu pełnił ppor. rez. Stanisław Jazdowski ps. Żbik. Od wiosny 1944 r. stanowisko to przejął kapitan rezerwy cichociemny Antoni Iglewski ps. Ponar, trzeci zastępca komendanta inspektoratu. Na terenie inspektoratu istniały szpitale powiatowe, ale nie zawsze było możliwe umieszczenie w nich rannych żołnierzy. Dlatego też przystąpiono do przygotowania odpowiednich szpitali polowych. Planowano zorganizowanie ich w Wolbromiu, Piaskowej Skale, Proszowicach i Kazimierzy Wielkiej. Inspektor zwiększył także komórki legalizacyjne, które świetnie podrabiały różnego rodzaju dokumenty używane przez okupanta. W ramach Inspektoratu zorganizowano pomoc dla osób wysiedlonych, rodziny żołnierzy poległych, chorych, aresztowanych i ukrywających się (Nieczuja-Ostrowski, 1991, s. 21, 24, 29–30, 32).

Inspektor Ostrowski wspólnie z ks. Wacławem Jabłonką ps. Wilk i ks. Wacławem Radoszem ps. Chętny rozbudowali służbę duszpasterską na terenie Inspektoratu AK „Maria”. Swoim zasięgiem objęła ona: sztab, obwody, szpitale oraz w późniejszym czasie pułki i bataliony. Naczelnym kapłanem inspektoratu został mianowany ks. W. Jabłonka, a jego zastępcą ks. W. Radosz. Duszpasterstwo Inspektoratu „Maria” podlegało dziekanowi Komendy Okręgu, ks. ppłk. Józefowi Zatorowi-Przytockiemu ps. Czereмосz⁵, a następnie dziekanowi Komendy Obszaru ks. gen. Piotrowi Niezgodzie ps. Buk (Nieczuja-Ostrowski, 1991, s. 26; Wątor, 2015a, s. 15).

Zgodnie z radą komendanta Spychalskiego mjr B. Ostrowski powołał specjalne grupy do walki z bandytyzmem i konfidentami. Jesienią 1943 r. do sztabu inspektoratu dotarł rozkaz od szefa Komendy Głównej oraz Okręgu, aby każdy dowódca wydał stosowne rozkazy dotyczące walki z bandytyzmem, z uwzględnieniem likwidowania osób złapanych na gorącym uczynku. Major „Bolko” wydał takie rozkazy i uwzględnił w nich odsyłanie w niektórych przypadkach do sądów, a młodych chłopców nakazał karać chłostą i wypuszczać wolno. Inspektor rozkazał również likwidować bandy, które prowadziły „wywrotową działalność wywołującą chaos” (IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 252–253). W dniu 24 marca 1944 r. w Krakowie aresztowano dowódcę Okręgu Kraków płk. Józefa

5 Ks. płk dr Józef Zator-Przytocky, dziekan Okręgu Krakowskiego AK, używający w czasie wojny pseudonimu Czereмосz. W 1942 r. z inicjatywy metropolity krakowskiego abp. Adama Stefana Sapiehy został dziekanem okręgu krakowskiego ZWZ-AK. Księdzu kapłanowi „Czereмосzowi” podlegało osiem inspektoratów AK: Kraków, Nowy Sącz, Tarnów, Jasielsk, Przemyśl, Rzeszów, Miechów i Kolbuszowa (Centkiewicz, 2002, s. 322–326).

Spychalskiego. Nowo mianowanym komendantem Okręgu Kraków AK został Edward Godlewski ps. Garda⁶. Z pomocą gen. brygady Stanisława Rostworowskiego ps. Odra⁷, płk „Garda” przygotowywał Okręg do zaplanowanej akcji o kryptonimie Burza, w której sprawie już 20 listopada 1943 r. komendant Komendy Głównej AK wydał specjalny rozkaz (Brzoza, 2003, s. 374; Mazur, 2002, s. 380; Czarnocka, 1976, s. 210–213; Wątor, 2015a, s. 16).

W ramach planu „Burza” w maju 1944 r. inspektor „Tysiąc” otrzymał od nowego dowódcy Okręgu Kraków rozkaz powołania 106 Dywizji Piechoty Armii Krajowej Ziemi Miechowskiej, Olkuskiej i Pińczowskiej o kryptonimie Dom (IPN Kr, sygn. 075/16, t. 2, cz. 2, s. 304). Jednostka ta powstała w miejsce dotychczasowych obwodów, podobwodów i placówek działających w Inspektoracie. Oprócz 106 DP AK na terenie Inspektoratu Miechów stworzono Krakowską Brygadę Kawalerii Zmotoryzowaną – KBKZ AK o kryptonimie Bank. Nowo powstała 106 Dywizja Piechoty AK już w czerwcu 1944 r. składała się z trzech pułków piechoty: 1) 112 pp ziemi miechowskiej o kryptonimie Mleczarnia, na czele z dowódcą kpt. Kamilem Gudowskim ps. Mak; 2) 116 pp ziemi olkuskiej, kryptonim Winiarnia, dowódca kpt. Jan Kałymon ps. Teofil; 3) 120 pp ziemi pińczowskiej, kryptonim Kawiarnia, jej dowódcą był kpt. Roman Zwarczyński ps. Sewer (IPN Kr, sygn. 075/16, t. 2, cz. 2, s. 273; Nieczuja-Ostrowski, 1991, s. 26; Wątor, 2015a, s. 17).

6 Płk Edward Godlewski ps. Garda, Izabelka, ur. 1895 r. Od 1915 r. służył w armii rosyjskiej, a od 1918 r. w 4 Dywizji Strzelców. W WP od 1919 r. Od 1930 r. pełnił funkcję dowódcy 20 Pułku Ułanów. Od 1936 r. dowódca 14 Pułku Ułanów Jazłowieckich. Od 1939 r. działał w konspiracji. Od 1940 r. inspektor Komendy Głównej ZWZ-AK. Od jesieni 1942 r. do lutego 1944 r. pełnił funkcję komendanta Obszaru Białystok. Od kwietnia do lipca 1944 r. i od sierpnia 1944 r. komendant Okręgu Kraków AK, jednocześnie był dowódcą Grupy Operacyjnej „Kraków” AK. Aresztowany 19 października 1944 r. koło Kielc. Był więziony na Montelupich w Krakowie, a następnie w obozach koncentracyjnych Gross-Rosen i Mauthausen, gdzie zmarł w maju 1945 r. (Kunert, 1987, s. 413).

7 Gen. brygady Stanisław Rostworowski ps. Prawdzic, Odra, ur. 19 grudnia 1888 r. w Krakowie. Oficer armii austriackiej, a następnie legionów. W okresie międzywojennym był m.in. szefem sztabu w naczelnym dowództwie III powstania śląskiego oraz dowódcą 22 Pułku Ułanów. W 1935 r. przeszedł w stan spoczynku. W 1939 r. został zmobilizowany i brał udział w kampanii wrześniowej jako szef sztabu odcinka „Wschód” w obronie Warszawy. Do 1940 r. był szefem bez łączności z krajem w Bukareszcie i w Budapeszcie. W 1941 r. przedostał się do kraju i pracował w sztabie KG na stanowisku szefa Biura Inspektoratów KG AK. Od 28 lipca 1944 r. do 11 sierpnia 1944 r. pełnił funkcję komendanta Okręgu Kraków. Został aresztowany przez Gestapo 11 sierpnia 1944 r. pod fałszywym imieniem i nazwiskiem Jan Kowalski. W czasie brutalnego śledztwa został zakatowany. Dokładna data śmierci nie jest znana, przyjmuje się, że było to 11 lub 12 sierpnia 1944 r. (Pluta-Czachowski, 2001; Nieczuja-Ostrowski, 1991, s. 250–251; Mazur, 2002, s. 380).

Niezwykle ważną rolę w historii działalności Inspektoratu AK „Maria” i 106 DP AK odgrywał czas trwania „Kazimiersko-Proszowickiej Rzeczpospolitej Partyzanckiej”, zwanej przez innych też „Rzeczpospolitą Partyzancką” lub „Republiką Pińczowską” (Nieczuja-Ostrowski, 1991, s. 33). Była ostatnim najbardziej wysuniętym na zachód fragmentem akcji „Burza” w 1944 r. Na jej powstanie miała wpływ ofensywa sowiecka, tzw. operacja lwowsko-sandomierska 1 Frontu Ukraińskiego (IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 236; Strzembosz, 2002, s. 514–516; Wątor, 2015a, s. 18).

W dniu 1 sierpnia 1944 r. mjr „Bolko” wydał pierwsze rozkazy dla 106 DP AK kryptonim Dom. W związku z pełnioną nadal funkcją inspektora AK „Maria” wszystkie rozkazy dla 106 DP dotyczyły także całego inspektoratu, Krakowskiej Brygady Kawalerii Zmotoryzowanej oraz komend poszczególnych obwodów terenowych (Nieczuja-Ostrowski, 1991, s. 258; Wątor, 2015a, s. 20). 106 Dywizja Piechoty niewątpliwie miała swój znaczący udział w obronie terenów na północ od Krakowa wzdłuż linii kolejowej i drogowej prowadzących do Warszawy.

Z Zielenic, gdzie do końca wojny mieścił się sztab, w styczniu 1945 r. mjr „Tysiąc” przyjechał do Krakowa i zamieszkał z rodziną w dawnym mieszkaniu na ul. Kordeckiego 8/10 (IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 50, 52, 64).

Już podczas swojego pobytu w Krakowie ppłk B. Ostrowski postanowił urzeczywistnić swój plan dotyczący utworzenia spółdzielni gospodarczo-rolnej. Ostatecznie ukończonemu w 1943 r. w formie maszynopisu planowi nadał tytuł: „Projekt Spółdzielni gospodarczo-rolniczej” (IPN BU, sygn. 01236/500, s. 29; IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 50; Nieczuja-Ostrowski, 2004, s. 92). Opracowany projekt nie był koncepcją pojedynczej spółdzielni o charakterze gospodarczym, ale organizacją stowarzyszeniową zagospodarowującą olbrzymi potencjał ludzki, „jaki miała zostawić po sobie wojna” (Nieczuja-Ostrowski, 2004, s. 92). Swoją plan urzeczywistnił, przenosząc się ze swoimi zaufanymi podwładnymi na ziemię odzyskane i tworząc w Elblągu spółdzielnię o nazwie „Żuławy”. Według stworzonego przez ppłk. B. Ostrowskiego planu spółdzielnia miała zajmować się i dbać o całość życia gospodarczo-społecznego człowieka w pewnym środowisku, jakim jest wieś czy gmina. Głównym jej celem było dobro człowieka, dbanie o jego rozwój duchowy, kulturowy, a także podniesienie jego dorobku materialnego. Plan zakładał podział na dwa podstawowe działy: gospodarczy i społeczny, a te dzieliły się na kolejne działy. I tak gospodarczy obejmował: rolnictwo i rybołówstwo, rzemiosło, przemysł, handel, dział finansowy oraz dział gospodarki wewnętrznej, dział społeczny stanowiły zaś: oświata, wychowanie, zdrowie i higiena, opieka religijna i społeczna (IPN BU, sygn. 01236/500, s. 29).

3 września 1945 r. naczelnik oddziału powiatowego Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Elblągu Ignacy Franciszek Widota wydał pismo

informujące o powołaniu Spółdzielni Gospodarczo-Społecznej SGS w Nowym Kościele w gminie Tolkmicko. Dokument ten został wysłany do Starostwa Powiatowego w Elblągu. Tego samego dnia Widota wysłał pismo do Wojewódzkiego PUR w Gdańsku-Sopocie. Poinformował w nim o możliwości przybycia na tereny elbląskie grupy 150 osadników wiejskich z powiatu olkuskiego i miechowskiego. Kilka dni później, tj. 5 września 1945 r. Wojewódzki Oddział PUR w Sopocie wydał dokument, w którym postanowił udzielić poparcia dla mających przybyć osadników i powstającej Spółdzielni Gospodarczo-Społecznej (IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 50).

Pomimo dobrze rozwijającej się spółdzielni i widocznych pozytywnych zachowań społecznych władze komunistyczne zaczęły się przeciwstawiać jej działalności. W lutym 1946 r. w Spółdzielni zjawiała się grupa uzbrojonych funkcjonariuszy WUBP z Elbląga. Postawili oni prezesowi B. Ostrowskiemu i zarządowi nieuzasadnione zarzuty. Twierdzili, że prowadzą nielegalne działalności i żyją ponad stan. Pomimo wyjaśnień i sprostowań zabrano podpułkownika do Elbląga. Tam poddano go przesłuchaniom, które dotyczyły idei oraz organizacji spółdzielni. Następnie został on zatrzymany na noc w areszcie PUBP w Elblągu, który mieścił się w willi przy ul. Mikołaja Kopernika. Po przesłuchaniu został zwolniony (Nieczuja-Ostrowski, 1993, s. 43–44; Wątor, 2015b, s. 35–36).

Do kolejnego aresztowania doszło po powszechnym referendum ludowym, które odbyło się 30 czerwca 1946 r.⁸ Podczas tego głosowania Polacy mieli odpowiedzieć na pytania związane ze sprawą granic i podstawowych zasad ustrojowych państwa. Referendum składało się z trzech pytań: „1) Czy jesteś za zniesieniem senatu? 2) Czy chcesz utrwalenia w przyszłej konstytucji ustroju gospodarczego zaprowadzonego przez reformę rolną i unarodowienia podstawowych gałęzi gospodarki krajowej z zachowaniem ustawowych uprawnień inicjatywy prywatnej? 3) Czy chcesz utrwalenia zachodnich granic Państwa Polskiego na Bałtyku, Odrze i Nysie Łużyckiej?” (Sowa, 2001, s. 50). Podpułkownik wraz z członkami spółdzielni na postawione pytania w referendum odpowiedział: na pierwsze – nie, a na dwa

8 KRN 27 kwietnia 1946 r. przyjęła ustawę o głosowaniu ludowym. Komuniści w ten sposób chcieli odwrócić w czasie zbliżające się wybory 30 czerwca 1946 r. przeprowadzone powszechne referendum ludowe. Prawo do udziału w głosowaniu otrzymali wszyscy obywatele polscy, którzy ukończyli 21 lat. Partie „bloku demokratycznego” kierowane przez PPR wzywały, aby głosować „3 razy tak”. Kierownictwo PSL namawiało swoich zwolenników do głosowania: na pierwsze pytanie – „nie”, a na dwa pozostałe – „tak”. Decyzja ta poróżniła PSL. Zwolennicy porozumienia z komunistami utworzyli PSL „Nowe Wyzwolenie” na czele z Tadeuszem Radkiem. Wyniki referendum ogłoszono 12 lipca. Na pierwsze pytanie pozytywnie miało odpowiedzieć 68,2% głosujących, na drugie 77,3% i na trzecie 91,4%. Ogłoszono, że do urn przystąpiło 85% uprawnionych osób. Referendum to zostało przez komunistyczną władzę sfalszowane. Według najnowszych ustaleń na wszystkie trzy pytania odpowiedziało „tak” najwyżej około 27% głosujących (Sowa, 2001, s. 50–51).

pozostałe – tak (IPN BU, sygn. 01236/500, s. 25). Niebawem, 8 września 1946 r., ppłk B. Ostrowski wraz z pozostałymi członkami Spółdzielni Społeczno-Gospodarczej został aresztowany przez funkcjonariuszy elbląskiego Urzędu Bezpieczeństwa (Nieczuja-Ostrowski, 1993, s. 441; IPN BU, sygn. 01236/500, s. 3, 36; Wątor, 2015b, s. 36). Wojskowa Prokuratura Rejonowa w Gdańsku 20 września 1946 r., zgodnie z art. 104 k.k. WP, postanowiła zastosować tymczasowy areszt wobec podpułkownika B. Ostrowskiego do 20 grudnia 1946 r. Decyzję tę podjęto z obawy przed ukrywaniem się podejrzanego, nakłanianiem świadków do fałszywych zeznań, a także staraniami mającymi na celu usunięcie wszelkich dowodów świadczących o jego przestępstwach. Wypuszczenie na wolność było jedynie możliwe za zgodą prokuratora, zgodnie z art. 105 k.k. WP (IPN BU, sygn. 01236/500, s. 22).

Na żądanie Wydziału II Departamentu III MBP 25 października 1946 r. aresztowanego ppłk. B. Nieczuję-Ostrowskiego przewieziono samolotem pasażerskim, w towarzystwie kierownika UB w Elblągu i przedstawiciela WUBP z Gdańska, do Warszawy. Po długim śledztwie i przesłuchaniach postanowiono dnia 24 stycznia 1947 r. umorzyć dochodzenie wobec podpułkownika B. Ostrowskiego podejrzanego z art. 86 § 2 KWPK i wypuścić oskarżonego na wolność. Uchylono także decyzję Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Gdańsku z 20 września 1946 r. odnośnie do aresztu tymczasowego. Decyzję tę podjęto z braku dostatecznych dowodów winy, zgodnie z art. 161 KWPK (IPN BU, sygn. 01236/500, s. 65, 68; IPN Kr, sygn. 075/16, t. 2, cz. 2, s. 276; Nieczuja-Ostrowski, 1993, s. 45; Wątor, 2015b, s. 37, 39).

Osobą podpułkownika Ostrowskiego zainteresował się także WUBP w Krakowie. Już od 1946 r. krakowscy funkcjonariusze WUBP prowadzili działania operacyjne przeciwko żołnierzom AK z inspektoratu miechowskiego. Ubowcom udało się zwerbować jako informatorów byłych członków 106 DP AK, którzy pełnili funkcję dowódców: batalionów, kompanii, oficerów wywiadu i kontrwywiadu. Niewątpliwie największy wpływ na rozpracowywanie żołnierzy inspektoratu AK „Maria” miały donosy agentów: „24” i „Witalis” (IPN Kr, sygn. 075/16, t. 1, cz. 1, s. 17, 28, t. 2, cz. 2, s. 275–286; IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 2, s. 39; Musiał, 2007, s. 30). Referent sekcji II wydziału III WUBP w Krakowie Mieczysław Kotyna przez dłuższy czas zapoznawał się z materiałami agenturalnymi i śledczymi dotyczącymi członków „nielegalnej” organizacji 106 DP AK „Tysiaca”. Na skutek przeprowadzonego rozpoznania 11 maja 1949 r. założył on sprawę obiektową o kryptonimie Omega⁹ (IPN Kr, sygn. 075/16, t. 1, cz. 1, s. 3,

9 Na początku 1966 r. w Komendzie Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej przeprowadzono wewnętrzne uporządkowanie sprawy obiektowej o kryptonimie Omega. Podczas tej akcji zniszczono trzy segregatory i siedem paczek dokumentów zawierających informacje o byłych członkach 106 DP. 30 marca 1966 r. notatka z wewnętrznego uporządkowania sprawy została

t. 2, cz. 2, s. 282; Wątor, 2015b, s. 39). Głównym jej celem było dalsze rozpracowywanie członków „nielegalnej” organizacji, która działała w czasie okupacji na terenie powiatu olkuskiego i miechowskiego, w tym także pplk. Bolesława Nieczui-Ostrowskiego ps. Tysiąc (IPN Kr, sygn. 075/16, t. 1, cz. 1, s. 6).

Zgodnie z poleceniem dyrektora Departamentu III MBP do zatrzymania pplk. Bolesława Nieczui-Ostrowskiego doszło 29 lipca 1949 r. Przeprowadził je oficer śledczy Tadeusz Krakowiak. Natomiast 4 sierpnia 1949 r. w Warszawie zatwierdzono postanowienie o zatrzymaniu tymczasowym Bolesława Nieczui-Ostrowskiego. Aresztowany jeszcze w dniu zatrzymania, tj. 29 lipca, został przewieziony do WUBP w Gdańsku i tam na miejscu przesłuchany przez wspomnianego śledczego T. Krakowiaka (IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 1, s. 110, t. 5, s. 35–36; IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 2; Wątor, 2015b, s. 41).

W areszcie WUBP w Krakowie na Placu Inwalidów 3–5 podpułkownik został osadzony 14 września 1949 r. Trudno stwierdzić, ile razy w czasie pobytu w Krakowie oskarżony był przesłuchiwany. Jest to spowodowane tym, że nie wszystkie raporty z przesłuchań się zachowały. Z tych, które ocalały, udało się po części odtworzyć przebieg śledztwa prowadzonego przez WUBP w Krakowie od 1949 r. do jego zakończenia w 1951 r., a które przedstawiono poniżej. Natomiast z zachowanych dokumentów dotyczących 106 DP dowiadujemy się, że podczas prowadzonego śledztwa, które potrafiło trwać nawet dwie doby, stosowano tortury i nacisk psychiczny (IPN BU, sygn. 01236/500, s. 86; Wątor, 2015b, s. 41).

W dniu 9 października 1950 r. do WUBP Wydział Śledczy w Krakowie dotarł odpis postanowienia Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 23 września 1950 r. Odpis ten informował o przedłużeniu tymczasowego aresztu podpułkownika Bolesława Nieczui-Ostrowskiego do 31 grudnia tegoż roku. Dokument ten został przekazany przez Prokuraturę Wojewódzką w Krakowie, wiceprokuratora Mariana Orła (IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 5, s. 170; Wątor, 2015b, s. 49)¹⁰.

Ostatecznie proces przeprowadzono w trzech etapach od marca do maja 1953 r. Rozprawa główna odbywała się od 16 marca do 2 kwietnia, następnie od 4 do 16 maja i od 27 do 30 maja 1953 r. w Sądzie Wojewódzkim w Krakowie (IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1; IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 18, s. 549). Przewodniczącym składu sądownego został delegowany prezes

zatwierdzona przez zastępcę komendanta wojewódzkiego MO ds. Bezpieczeństwa w Krakowie plk. A. Mickiewicza.

10 Marian Orzeł, prokurator wojewódzki w Krakowie, w czasie tzw. procesu 106 DP AK był wraz z T. Witwickim (prokurator powiatowy w Krakowie) oskarżycielem publicznym (IPN Kr, sygn. 07/23366, t. 18, s. 549; Gąsiorowski i Musiał, 2004, s. 186).

Sądu Powiatowego dla miasta Krakowa Stanisław Michałowski. Oprócz niego zasiadali w nim także sędziowie Sądu Wojewódzkiego Bolesław Kobylarz i Mieczysław Długosz, a również jako sędzia dodatkowy K. Dobosz (IPN Kr, sygn. 07/23366, t. 18, s. 549; IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 95). Rozprawa była prowadzona w obecności oskarżycieli publicznych, tj. prokuratora wojewódzkiego Mariana Orła i prokuratora powiatowego T. Witwickiego. Podpułkownika Bolesława Nieczuję-Ostrowskiego reprezentował Jan Korzonek¹¹, który był adwokatem z urzędu. Po wysłuchaniu wszystkich zeznań ppłk. B. Ostrowskiego od 21 marca 1953 r. przewodniczący Michałowski zarządził postępowanie dowodowe (IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 18, s. 549; IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 95, 279).

Po przeszło trzymiesięcznym procesie 30 maja 1953 r. Sąd Wojewódzki w Krakowie w Wydziale IV Karnym ogłosił wyrok przeciwko oskarżonemu Bolesławowi Nieczui-Ostrowskiemu i pozostałym siedmiu osobom (IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 18, s. 556; IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 771). Sąd uznał oskarżonych za winnych zarzucanych im czynów; oskarżeni prowadzili wrogą działalność wobec grup lewicowych i poszczególnych osób należących do tych ugrupowań, a także współpracowali z okupantem niemieckim. Swoją decyzję podjął na podstawie zeznań świadków, dowodów rzeczowych w postaci zasobów archiwum 106 DP AK i wyjaśnień złożonych przez oskarżonych w trakcie śledztwa oraz na rozprawie. Podpułkownik Bolesław Nieczuja-Ostrowski został uznany za winnego: wydawania rozkazów likwidacji członków ugrupowań lewicowych, a także indywidualnych rozkazów, na mocy których zamordowano członka PPR Jana Nogę i zlikwidowano sowiecką grupę partyzancką pod dowództwem kpt. Aleksandra Newskiego. Za dokonanie tych zbrodni zgodnie z art. 1 pkt 1 i art. 1 pkt 2 oraz art. 7 dekretu z 31 sierpnia 1944 r. został skazany na karę śmierci z utratą praw publicznych i obywatelskich praw honorowych oraz utratą całego mienia na rzecz Skarbu Państwa (IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 18, s. 555; IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1, s. 781–783; Wątor,

11 Jan Korzonek, ur. 15 sierpnia 1895 r. w Zabierzowie (pow. krakowski), syn Józefa i Agaty. W 1915 r. ukończył IV Gimnazjum w Krakowie. W latach 1915–1918 służył w armii austriackiej, od 1921 r. w WP. Jednocześnie studiował na Wydziale Prawa UJ, ukończył go 14 marca 1922 r. Tytuł doktora praw uzyskał w 1924 r. W Nowym Sączu odbywał aplikaturę sędziowską od 5 marca 1923 r. do 13 czerwca 1926 r. Tam też do 7 listopada 1929 r. był sędzią śledczym, a do 13 października 1932 r. sędzią Sądu Okręgowego. Od 14 października 1932 r. do 20 czerwca 1939 r. pełnił funkcję sędziego Sądu Apelacyjnego w Krakowie, do wybuchu II wojny światowej był sędzią Sądu Najwyższego. 1 lipca 1940 r. został wpisany na listę adwokatów w Krakowie. Początkowo prowadził indywidualną kancelarię adwokacką. Od 13 lutego 1952 r. był członkiem Zespołu Adwokackiego nr 4 w Krakowie. Funkcję członka Rady Adwokackiej w Krakowie sprawował w latach 1945–1950 i 1956–1959, a w latach 1959–1964 należał do Naczelnej Rady Adwokackiej. 31 października 1973 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł z Krakowa 30 czerwca 1984 r. (Gąsiorowski i Musiał, 2004, s. 183).

2015b, s. 59–60). Sąd uznał również ppłk. B. Ostrowskiego za winnego współpracy z Niemcami, co działało na szkodę interesów państwa polskiego. Na zasadzie art. 2 i 7 wymienionego już dekretu podpułkownik został skazany na piętnaście lat więzienia z pozbawieniem praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na dziesięć lat. Zgodnie z art. 31 i 34 k.k. sąd wymierzył ppłk. Bolesławowi Nieczui-Ostrowskiemu łączną karę śmierci i utratę praw publicznych, obywatelskich praw honorowych oraz przepadek całego mienia. Od pozostałych zarzutów znajdujących się w akcie oskarżenia został uniewinniony.

Jak ogłoszono w sentencji wyroku

I. Uznaje oskarżonego Bolesława Nieczuja-Ostrowskiego za winnego tego, że:

A) na terenie powiatu miechowskiego, olkuskiego i pińczowskiego idąc na rękę władzy państwa niemieckiego od jesieni 1943 r. do połowy stycznia 1945 r., jako szef inspektoratu AK „Maria”, a następnie dowódca 106 DP AK wydawał rozkazy do podległych mu jednostek AK nakazujące likwidację lewicowych grup partyzanckich, komunistów, członków PPR i innych organizacji lewicowych, w wyniku których członkowie podległych mu oddziałów AK dokonywali szeregu zabójstw takich osób, przy czym na podstawie jego indywidualnego rozkazu został rozstrzelany członek PPR Jan Noga, czym dopuścił się zbrodni z art. 1 pkt. 1 dekretu z dnia 31 VIII 1944 r. /Dz.U. Nr 69, poz. 377 z 1946 r.;

B) w listopadzie 1944 r. wydał rozkaz dowódcy podległego mu 120 p.p. ps. „Teofilowi” likwidacji grupy partyzanckiej pod dowództwem radzieckiego kpt. Aleksandra Newskiego, czym dopuścił się zbrodni z art. 1 pkt. 2 dekretu z dnia 31 sierpnia 1944 r.

C) w drugiej połowie 1944 r. zawarł za pośrednictwem podległych mu oficerów AK z szefem gestapo krakowskiego Hamanem i innymi przedstawicielami władzy niemieckiej układy o zaprzestaniu walki przeciwko Niemcom, nie przeszkadzaniu im w budowie umocnień wojskowych i ściąganiu kontyngentów, o wymianie jeńców i zwrocie zabranych Niemcom środków lokomocji, przez co działał na szkodę interesów Państwa Polskiego, czym dopuścił się zbrodni z art. 2. Dekretu z dnia 31 VIII 1944 r.

Skazuję oskarżonego Bolesława Nieczuja-Ostrowskiego za zbrodnie w ustępie I. A i B. przypisane, na zasadzie art. 1 pkt. 1 i art. 1 pkt. 2 oraz art. 7 dekretu z 31 VIII 1944 r., za każdą z tych zbrodni na karę śmierci z pozbawieniem praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na zawsze i przepadkiem całego jego mienia, zaś za zbrodnie w ustępie I. C/ przypisaną, na zasadzie art. 2 i 7 wymienionego dekretu na 15 (piętnaście) lat więzienia z pozbawieniem praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na 10 (dziesięć) lat.

Na zasadzie art. 31 i 34 kk. wymierza osk. Bolesławowi Nieczuja-Ostrowskiemu łącznie karę śmierci, oraz łącznie utratę praw publicznych

i obywatelskich praw honorowych na zawsze, oraz przepadek całego jego mienia.

Uniewinnia tego oskarżonego od pozostałych zarzutów oskarżenia (IPN Kr, sygn. 452/ 2, t. 1, s. 781–783).

Sam akt oskarżenia, ze spreparowanymi zarzutami, podpułkownik otrzymał dopiero po pięciu latach (Piwowarski, 2007, s. 7).

Podpułkownik spędził 270 dni w celi śmierci. Decyzją Sądu Najwyższego w Warszawie w dniu 29 marca 1954 r. karę śmierci zastąpiono karą dożywotniego więzienia. W późniejszym czasie Sąd Najwyższy ponownie zrewidował swoją decyzję na karę 12 lat więzienia (IPN Kr, sygn. 093/1; IPN Kr, 00142/1 Karta E-14; IPN Kr, sygn. 00195/9; Musiał, 2007, s. 34; Kossecki, 2011; Wątor, 2015b, s. 60). Po ogłoszeniu głównego wyroku, tj. w maju 1953 r., podpułkownik przebywał kolejno w więzieniu w Krakowie, Sztumie i Wronkach.

Rok 1956 przyniósł Polsce zmiany, które odczuli także więźniowie polityczni. 27 kwietnia 1956 r. sejm przyjął ustawę o amnestii, która łagodziła wyroki za przestępstwa popełnione z powodów politycznych (Sowa, 2001, s. 130; Wątor, 2015b, s. 60). Po październikowej odwilży w 1956 r. na jaw wyszły spreparowane przez UB oskarżenia i dowody, jakimi posługiwano się podczas procesu ppłk. Bolesława Nieczui-Ostrowskiego. Po siedmiu latach i trzech miesiącach spędzonych w komunistycznych więzieniach w 1957 r. podpułkownik wyszedł na wolność (Musiał, 2007, s. 34; Piwovarski, 2007, s. 121; Wątor, 2015b, s. 60) i powrócił do Elbląga (Knapik, 2019). Po trudnościach z uzyskaniem pracy, po kilku miesiącach, dzięki dawnemu kapelanowi 106 DP AK „Dom”, ks. Wacławowi Radoszowi, podpułkownik został zatrudniony na stałe w Wojewódzkim Oddziale PAX w Gdańsku na stanowisku szefa kolportażu. W latach 1975–1990 pracował na tym samym stanowisku w Wojewódzkim Oddziale PAX w Elblągu przez trzynaście lat. Po przejściu na emeryturę pracował tam jeszcze na pół etatu.

30 kwietnia 1984 r. w Gorzowie Wielkopolskim ppłk B. Nieczuja-Ostrowski za walkę o niepodległość Polski, działalność społeczno-gospodarczą oraz umacnianie tożsamości narodowej na ziemi elbląskiej otrzymał nagrodę im. Księdza dr. Bolesława Domańskiego nadaną przez Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana” (Knapik, 2019).

Po 1989 r. ppłk. B. Ostrowskiego awansowano do stopnia pułkownika ze wsteczną datą 1945 r. W tym też roku z jego inicjatywy powołano Stowarzyszenie Żołnierzy, Partyzantów i Sympatyków Inspektoratu Rejonowego AK „Maria”. W 1990 r. podczas ogólnopolskiego I Zjazdu ŚZŻAK płk B. Ostrowski został wybrany do Rady Naczelnej, w czasie II i III zjazdu decyzję tę podtrzymywano. W tym samym roku na

I Zjeździe Okręgu Małopolska otrzymał stanowisko przewodniczącego Rady Okręgowej ŚZZAK.

Po 1989 r. podpułkownika awansowano do stopnia pułkownika ze wsteczną datą wyznaczoną na 1945 r. W 1990 r. na I Zjeździe Okręgu Małopolska AK otrzymał stanowisko przewodniczącego Rady Okręgowej ŚZZAK (Okuliśnik, 2005, s. 142; Piwowarski, 2007, s. 7–8). Podczas II Zjazdu ŚZZAK podjęto uchwałę uhonorowania pułkownika stopniem generała brygady. W dniu 31 października 1991 r. otrzymał nominację na stopień generała brygady w stanie spoczynku (Jędrzejko i in., 2002, s. 248). Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Wałęsa 11 listopada 1991 r. w pierwszych nominacjach generalskich odznaczył płk. B. Ostrowskiego stopniem generała brygady. W tym samym roku generał założył Fundację im. Inspektoratu „Maria”, której celem była i nadal jest pomoc rodzinom bezrobotnym, wspieranie zdolnych studentów, troszczenie się o kultywowanie tradycji żołnierskich, a przede wszystkim ochrona życia nienarodzonego (Okuliśnik, 2005, s. 142; Nieczuja-Ostrowski, 1993, s. 7).

W dniu 30 czerwca 1992 r. gen. Nieczuja-Ostrowski otrzymał tytuł Honorowego Obywatela Miasta Elbląga, a następnie Miechowa – 15 lutego 1993 r. i Wolbromia – 15 lipca 1997 r. (Piwowarski, 2007, s. 8; Jędrzejko i in., 2002, s. 248).

Generał Ostrowski 3 marca 1995 r. zrezygnował z członkostwa w ŚZZAK i udziału w jego honorowym gremium. Decyzję tę podjął na znak sprzeciwu wobec stosunku władz ŚZZAK, tj. Rady Naczelnej i Zarządu Głównego, do sprawy 106 DP AK „Dom”. Część przedstawicieli związku zakwestionowała, wbrew prawdzie i faktom historycznym, istnienie 106 DP. Tegoż samego roku 14 listopada generał został wybrany Honorowym Przewodniczącym Rady Naczelnej reaktywowanego Stowarzyszenia Żołnierzy AK (Piwowarski, 2007, s. 8).

Po przejściu na emeryturę zajął się opracowywaniem monografii Inspektoratu AK „Maria”. Wydał następujące pozycje książkowe: *Rzeczpospolita Partyzantką. Inspektorat AK „Maria” w walce* – tom pierwszy obejmujący dzieje inspektoratu w początkowym okresie konspiracji w latach 1939–1942 oraz tom drugi. W jego cześci pierwszej, obejmującej lata 1943–1944, przekazał dane dotyczące podstawowych komend konspiracyjnych omawianego okresu. W części drugiej tomu drugiego ukazał stronę organizacyjną istniejących konspiracyjnych jednostek i ich działalności sabotażowo-dywersyjnej. W 1993 r. wydał książkę zawierającą osobiste refleksje – *Drogi miłości Bożej*.

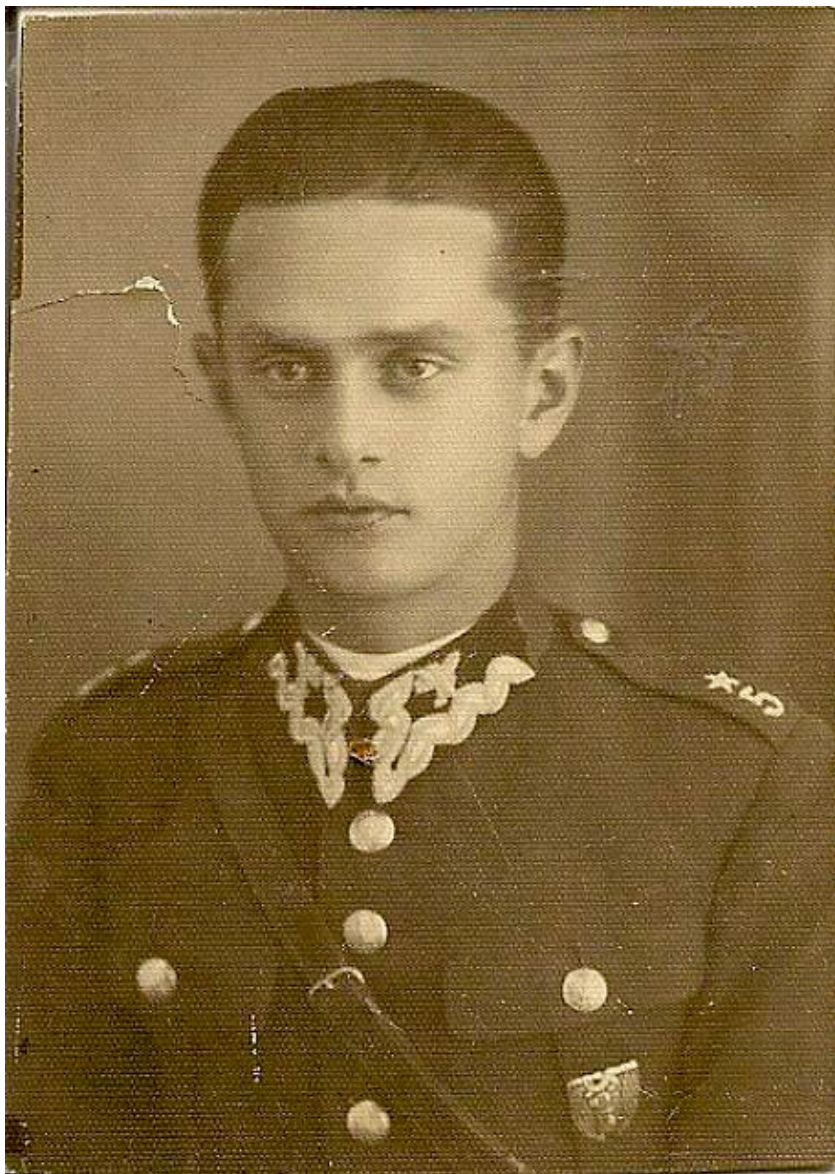
Od lat 70. gorliwie szerzył kult miłosierdzia Bożego na ziemi elbląskiej. Łącznie do 1993 r. z inicjatywy pułkownika w 111 kościołach i kaplicach zaczęto odprawiać nabożeństwo do Chrystusa Miłosiernego. Założył

Gwardię Jezusa i Maryi. Działając przy parafiach, Gwardia miała pomóc w propagowaniu kultu miłosierdzia Bożego.

Został uhonorowany następującymi odznaczeniami: Krzyż *Virtuti Militari* V kl.; Krzyż *Walecznych*; Złoty Krzyż *Zasługi z Mieczami*; Krzyż *Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski*; Krzyż *Armii Krajowej*; Krzyż *Drugiej Obrony Lwowa*; medal nadany przez papieża Jana Pawła II „*Pro Ecclesia et Pontifice*”; *Honorowe Obywatelstwo Miasta Elbląga, Miechowa, Wolbromia*. Odznaki honorowe: *ZHP, Polska Organizacja Wojskowa we Lwowie, Stowarzyszenia Żołnierzy AK w Krakowie*.

Generał Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski zmarł 13 lipca 2008 r. w Elblągu w wieku 100 lat. Do końca swoich dni zachował sprawność fizyczną i psychiczną. Pogrzeb odbył się w piątek 18 lipca 2008 r. w katedrze pw. św. Mikołaja w Elblągu. Został pochowany na cmentarzu komunalnym przy ul. *Agrykoła* w Elblągu.

Niniejszy artykuł miał na celu przypomnieć i przedstawić pokrótce niezwykle, bohaterskie czyny, głębię zaufania *opatrności Bożej* oraz całkowite oddanie się sprawom ojczyzny *wyjatkowego człowieka*, jakim był Bolesław Nieczuja-Ostrowski, który nigdy nie zatracił swojej tożsamości. Był świadkiem historii, którego postać warto przypominać i stawiać jako wzór godny postępowania. Niech powyższy biogram będzie jednym z kilku opublikowanych świadectw życia tego wielkiego Polaka.

Fot. 1. Porucznik Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski,

Źródło: archiwum prywatne T. Stężyły, zdjęcie zamieszczone na stronie internetowej http://www.tomaszstezala.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=164:za-czo-si-w-1939-roku&catid=42:ostrowski&Itemid=96 (dostęp:15.12.2019).

Fot. 2. Porucznik Bolesław Michał Nicczuja-Ostrowski, w środku, wraz z podchorążymi (Stężala, 2011, s. 46).

Fot. 3. General brygady Bolesław Michał Nieczuja-Ostrowski z autorem artykułu, Elbląg 2007 r., archiwum własne autora.

BIBLIOGRAFIA

Archiwalia

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie
IPN BU, sygn. 01236/500.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie
IPN Kr, sygn. 075/16, t. 1–2;
IPN Kr, sygn. 452/2, t. 1.
IPN Kr, sygn. 07/2366, t. 2, t. 5, t. 18
IPN Kr, sygn. 010/10113, t. 1, t. 2.

Relacje ustne

Knapik, M. (2019). *Prądnik Korzkiewski*, 20.09.2019 r.

Opracowania

- Brzoza, C. (2003). *Wielka historia Polski*. T. 1. Kraków: Wydawnictwo Świat.
- Centkiewicz, S. (2002). Zator-Przytocki Józef (1912–1978), kapłan diecezji gdańskiej. W: J. Myszor (red.), *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*. T. 1. Warszawa: „Verbinum”.
- Czarnocka, H. (red.). (1976). *Armia Krajowa w dokumentach: 1939–1945*. T. 3. Londyn: Studium Polski Podziemnej.
- Gąsiorowski, T. i Musiał, F. (2004). Sprawa procesu pokazowego 106. DP AK w dokumentach UB. *Zeszyty Historyczne WiN-u*, nr 22.
- Jankowski, S.M. (1977). *Steny z ulicy Mogiłskiej*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Jędrzejko, M., Krogulski, M. i Paszkowski, M. (red.). (2002). *Generałowie i admirałowie III Rzeczypospolitej (1989–2002)*. Warszawa: „Von Borowiecky”.
- Komorowski, K. (red.). (2009). *Boje polskie 1939–1945: przewodnik encyklopedyczny*. Warszawa: Bellona, Oficyna Wydawnicza Rytm.
- Kunert, A.K. (1987). *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*. T. 1. Warszawa: Instytut Wydawniczy „Pax”.
- Mazur, G. (2002). Okręg Kraków. W: K. Komorowski (red.), *Operacja „Burza” i Powstanie Warszawskie 1944*. Warszawa: Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Oficyna Wydawnicza Rytm.
- Musiał, F. (2007). Proces pokazowy. W: F. Musiał i J. Szarek (red.), *Przeciw czerwonej dyktaturze*. Kraków: Instytut Pamięci Narodowej, Ośrodek Myśli Politycznej.
- Nieczuja-Ostrowski, B.M. (1965). Ubezpieczalnia. *Życie i Myśl*, 50 (7/8), 37–51.
- Nieczuja-Ostrowski, B.M. (1991). *Rzeczpospolita Partyzancka. Inspektor „Maria” w walce*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Nieczuja-Ostrowski, B.M. (1993). *Drogi miłości Bożej*. Kraków: „Gemini”.
- Nieczuja-Ostrowski, B.M. (1995). *Inspektorat AK „Maria” w walce. Z dziejów inspektoratu Rejonowego „Miś”, „Michał”, „Maria” ZWZ-AK ziemi miechowskiej, olkuskiej i pińczowskiej*. T. 1: *Kryptonim „Miś” (1939–1942)*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, Wydawnictwo Bellona.
- Nieczuja-Ostrowski, P. (2004). Spółdzielnia Gospodarczo-Społeczna w Nowym Kościele. *Tygiel. Kwartalnik Elbląski*, 4 (34), 91–94.
- Okuliśnik, L. (2005). Tegoroczni kustosze pamięci narodowej. *Sowiniec*, nr 26.
- Paprocki, B. (1982). *Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584; wydanie Kazimierza Józefa Turowskiego*. Warszawa: Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe.
- Piwowarski, S. (2007). Niezwykłe życie generała brygady Bolesława Michała Nieczui-Ostrowskiego, pseudonim: „Bolko”, „Grzmot”, „Tysiąc”, „Michałowicz”. *Informator Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej*, nr 3.

- Pluta-Czachowski, K. (2001). *Generał „Odra” rzecz o gen. bryg. dr Stanisławie Rostworowskim (1888–1944)*. Warszawa–Londyn: Oficyna Wydawnicza „Audiutor”.
- Satora, K. (1985). *Produkcja uzbrojenia w polskim ruchu oporu 1939–1944*. Warszawa: Wydawnictwo MON.
- Sowa, A.L. (2001). *Wielka historia Polski*. T. 1. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Stężala, P. (2011). *Porucznicy 1939*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Erica.
- Strzembosz, T. (2002). Małe, wolne ojczyzny – tereny wyzwolone przez AK w latach 1943–1944. W: K. Komorowski (red.), *Operacja „Burza” i Powstanie Warszawskie 1944*. Warszawa: Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Oficyna Wydawnicza Rytm.
- Wątor, A. (2012). Generał Bolesław Nieczuja-Ostrowski, ps. „Tysiąc” 1907–2008 r., praca magisterska, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie [mps w Bibliotece Głównej UPJP II w Krakowie], promotor ks. prof. dr hab. Bogdan Stanaszek.
- Wątor, A. (2014). Działalność konspiracyjna kpt. Bolesława Michała Nieczui-Ostrowskiego w latach 1939–1943. *Sowiniec*, 44, 27–49.
- Wątor, A. (2015a). Służba mjr. Bolesława Michała Nieczui-Ostrowskiego w Inspektoracie Armii Krajowej „Maria” w latach 1943–1945. *Sowiniec*, 46, 7–29.
- Wątor, A. (2015b). Śledztwo i proces ppłk. Bolesława Michała Nieczui-Ostrowskiego. *Sowiniec*, 47, 35–63.
- Zagórski, A. (1996). Okręg Kraków Armii Krajowej. W: K. Komorowski (red.), *Armia Krajowa. Rozwój organizacyjny*. Warszawa: Wydawnictwo Bellona, 115–127.

Netografia

- Kossecki, P. (2019). *Droga do niepodległości*, wywiad z gen. Bolesławem Nieczuja-Ostrowskim. Pozyskano z: <http://www.jvlradio.com/wwwboard/messages/223.html> (dostęp: 23.08.2019).

Jan Paweł Wnuk – absolwent Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie (ekonomia i stosunki międzynarodowe). Obecnie doktorant w Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie, gdzie zajmuje się historią Polski oraz historią kościoła w XX w. Jest autorem kilku artykułów naukowych i popularnonaukowych. Propagator tradycji walk narodowowyzwoleńczych na ziemiach polskich w XX w. oraz opiekun miejsc pamięci. Pełni funkcję wiceprezesa zarządu głównego Stowarzyszenia Żołnierzy Armii Krajowej w Krakowie; jest członkiem Stowarzyszenia Wolność i Niezawisłość.

